

המאת מערכות

אגרות קוראים

הכוח העברי העליון וההתחלה נקרא להפכה את השלמות,
לעיון העליון, להקשת פרכים.
"המאת מערכות" נעשה על ידי מקום להעלות הרעיון
והפילוסוף של קהל הקוראים ואנשי-האגף. מעל האמת זו
יכול הקורא העליון, החורף למאות הכוח והאמת, אשיותיו,
להגיב על אשיות אתה לכתוב, לערער על הנחות מקובלות
והיות יוצא להעלות מהקלות ואתקנות.

הערות למחקרו של י. בר על קרבות לטרון

של י. בר, משתמעות מספר מסקנות אחרות מן
העובדות דלעיל: —

א. עם כל חולשתה של החטיבה, החזיקה כ-18
ק"מ של הכביש מן העיר מערבה, נוסף על משימו-
תיה בתוך העיר.

ב. העלאת חטיבת "הראל" העירה למבצע "יבו-
סי" מקבלת הצדקה נוספת על הפירוש של חולשת
החטיבה.

ג. לולא החזיקה חט' "עציוני" במשלטי מוצא-
ארוה-קסטל, נחלת-יצחק, קרית-ענבים, אבו-גוש,
סריס ולמעלה ממחצית משלטי שער-הגיא — לא
היתה מתפנה חטיבת "הראל" למשימות נידות.

לאור דלות החימוש, הציוד והאימון של "עציוני"
לעומת "הראל", טוב שהיה כך.

4. בעמ' 36 אומר י. בר: "יש אף גירסה נוספת
שאף אותה לא ניתן לבדוק לפי שעה..... שתצפיות
של יחידות "עציוני" המחזיקות במשלטי בית-
מחסיר, גילו את המערך החפור של הלגיון באותם
הימים ומסרו על כך לשירות המודיעין של האג"ם
במטכ"ל; ואילו עובדה זאת לא הגיעה לידיעת ה-
חטיבה בעת תכנון המבצע.

האמת היא זו: —

א. מג"ד "בית-חורון" העמיד במיוחד לפני קרב
"בן-נון" א' מ"פ על משלט בית-מחסיר, ציד אותו

בצד ההערכה הרבה המתבקשת למקרא המחקר
הג"ל, בחוברת צ"ו של "מערכות", כמעט מן הגמגע
הוא שפה ושם לא יצוצו הערות. הללו בהכרח
שתעלינה הן מפאת "עדינות" הנושא, הן מפאת
העובדות החסרות, הן מחמת ראייה שונה של המאור-
עיות שנתרחשו. מבין הערותי למחקר לא אפרט
אלא את אלו הנוגעות להתרחשויות או עובדות שבהן
לקחתי אישית חלק, כמג"ד חי"ש 62, "בית חורון",
חטיבת עציוני.

1. במסגרת המחקר, בפרטו את מערך כוחות
"עציוני", התעלם לגמרי י. בר מן העובדה שמתוך
שלושת גדודי החי"ש של "עציוני" ("מוריה", "מכ-
מש" ו"בית-חורון", ולאחר בטולו של "מכמש" —
שנים בלבד) — נערך גדוד אחד, החל מ-3.4.48,
במרחב הפרוזדור.

2. גדוד "בית-חורון" תפס את מרחב הפרוזדור
מחבואות ירושלים עד קרית-ענבים במשך כל התקופה
מה מראשית קרב הקסטל (כונתי לקרב ההגנה שארך
כשבועיים ימים) ועד ההפוגה השנייה. בתקופה זו
הועלה העירה שתי פעמים לתקופות קצרות (קרבות
בית-שערים — מגדלובים, ומבצע "קדם").

בתקופת קרבות לטרון התפשט הגדוד ותפס נוסף
לכך לפחות את מחצית משלטי באב-אלי-ואד, כולל
בית-מחסיר.

3. עם כי הערכתי את פיקוד "עציוני" וזה עם זו

קמ"ן חטיבה "שבע" (הוא ולא אחר) והעביר לו מלה במלה גליון וחצי פוליו של יומן התצפית הנ"ל, רובו קואורדינטות של מערך כלי הנשק של האויב. הדו"ח הנ"ל לא הועבר ע"י "עציוני" לאג"ם, ככתוב במחקר, אלא לכתובת הנכונה ביותר: מודי-עין החטיבה. לצערי דו"ח זה לא בא לידי שימוש במבצע הנ"ל. התוצאות ידועות.

מ. זורע, אלוף-משנה

במשקפת הטובה ביותר שנמצאה בירושלים, והורחה לנהל במשך כל שעות היום תצפית מדויקת לעבר יאלה, "רכס התותחים" דיר-איוב, מזרח משלטי לטרון. כן הורחה לנהל בקפידה יומן תצפית. ערב המבצע עלה המג"ד למשלט, סקר את השטח לאור הידיעות שביזמן והחליט שבידיו ידיעות חיוניות ממדרגה ראשונה: מערך מדויק כמעט בתכלית של יעד חיוני שיתקף ע"י כוחותינו בו כלילה. מיניהיזביה התקשר המג"ד ישירות באלחוט עם

תשובה

להערות רבות הענין של אל"מ זורע יש לפי שעה להזכיר את הדברים הבאים:

א. למחקר שפורסם ב"מערכות" היה נושא מוגבל ומוגדר, הינו — שלוש ההתקפות שהתנהלו בתקופה שבין ה-25 במאי וה-9 ביוני נגד מתחם הלגיון בלטרון.

לא היה בכונתנו ולא ביכולתנו, במסגרת מחקר זה, להקיף את כלל ההתפתחות המבצעית בחזית ירושלים ואת פעילות החטיבות השונות, הן בעיר והן בפרוודור, אלא באותה מידה שהשפיעה במישרין או בעקיפין על המאורעות בהם עוסק המחקר.

ב. לפיכך לא עמדנו אלא ברמזים כלליים ביותר על אחת הפרשות הטקטיות והאופרטיביות החשובות של חזית זו: ההחזקה ההגנתית של אותו קטע הכביש לירושלים אשר היה אותה עת בידנו, פרשה שמן ההכרח שיוקדש לה במסגרת רישום כלל תולדות המלחמה תיאור כולל.

לכן לא פירטנו בשום מקום את ההערות של הכוחות שמילאו תפקיד זה ואת זהותם. על המצאותן של יחידות "עציוני", דרך אגב, נרמז בעמוד 36 ב"שורת הבאות": "גירסה זו מספרת שתצפיות של יחידות "עציוני" המחזיקות במשלטי "בית מחסיר" גילו את המערך החפור של הלגיון... וכו'.

נכון שלא הוזכר במפורש גדוד "בית-חורון" והתפקידים שהוא מילא בפרוודור בזמנים שונים כשם שלא עמדנו על פרשת החזקת המשלטים ע"י יחידות "הראל" ואחרות בקטע המזרחי של הפרוודור וכן לא ציינו הפעם את תפקידי ההבטחה וההגנה שמילאו יחידות "קרית" ואחרות בקטע המערבי.

מגרעת זאת תתוקן במסגרת יתור מקיפה של תיאור המלחמה על שלביה בחזית ירושלים.

ג. אולם אין אנו יכולים להיות שותפים לדעתו של אל"מ זורע שעובדת המצאו של גדוד "בית-חורון" של חטיבת "עציוני" בקטע המזרחי של פרוודור ירושלים יש בה כדי לשנות באופן יסודי אותן ההנחות שצינו בגוף המחקר כגורמי השפעה על אופן המהלך של קרבות לטרון, בעיקר מבצע "בן נון" שלב א' ושלב ב'.

הנחות אלה אומרות:

(1) "אבל גם בעצם תקופת המצור, לאחר שכבר שופר מצב הנשק בעיר במידה ניכרת ע"י מאמץ יוצא מן הכלל של שירות החימוש במטכ"ל ושל חיל-האוויר שהטיס את המשלוחים, אפשר לומר כי לא הופקה מכך התועלת המלאה וכן לא נוצל כליל כוח האדם הגדול וחולך אשר לרשות חטיבת "עציוני". הסיבות למצב זה של הדברים, שלא נפרטם הפעם, היו נעוצות בחלקן בטיב הפיקוד הירושלמי ובחלקן בלקויים בסודי התיאום ע"י הפיקוד האופרטיבי הארצי.

מכל מקום, עובדות אלה, נקודות התורפה במערך ההתגוננות של העיר, וחולשתה היחסית של החטיבה הפועלת בה — הביאו אותה שעה לידי מסקנה אחת רבת השפעה על המשך המבצעים בחזית הירושלמית. חטיבת פלמ"ח "הראל" שהייתה מיועדת לפי התכנית המקורית לפעול בקטע המזרחי של פרוודור ירושלים, נאלצה תחת זאת להשקיע את רוב כוחותיה כעתודה לבירה בשעת משברים" (עמוד 20).

(2) "בחזית ירושלים — על שתי גזרות המשנה האופרטיביות שלה — העיר והדרך אל"ה — היו מוצבים, כפי שהוזכר כבר, שתי חטיבות "עציוני" ו"הראל". והנחה היתה שהעוצבה הראשונה (אשר כללה אחוז גבוה של יחידות שונות בעלות אופי מיליציוני ואשר טרם הפכו כשירות מבחינת אימון, ארגון וחימוש, לפעולה סדירה) תמלא את המשימה האופרטיבית הדפנסיונית — קיום מערך התגוננות סביב העיר — בעוד שחטיבת "הראל" תהיה גרעינו של אותו ריכוז העלול להוצר לשם ביצוע המשימה האופרטיבית — פתיחת הדרך.

המצאות הוכיחה שהנחה זאת היתה מוטעית. מסתבר, שהעוצבה הירושלמית מסיבות אוביקטיביות וסוביקטיביות

גם יחד, לא היתה מסוגלת לבלום את ההסתערויות של הלגיון ולכן היה צורך להעתיק תכופות את מרבית החטיבה הפלמיחית ממשימתה העיקרית לתוך העיר. יתרעליכן, חטיבת "הראל" צריכה היתה לדאוג גם להבטחת הקטע המזרחי של הכביש הראשי אל הבריה, קטע שנמצע בדינו" (עמוד 80).

3) "בלתי נמנע היה איפוא, שהפיקוד האופרטיבי לחזית ירושלים, שנוצר באיחור רב לעומת הצרכים, (אם כי איחור זה ברובו היה בסיבות אובייקטיביות, כאמור) לא נתהוו אלא בהדרגתיות מרובה.

אלמלא כך, אין זה כלל מן הנמנע שמסגרת אופרטיבית, המתאמת ומכוננת באופן תכליתי ובהחלטה-תיקפה את כל העוצבות המוצבות בחזית ירושלים, עלולה היתה להשפיע באופן ניכר על מהלך הפעולות, על אף התנאים האובייקטיביים המגבילים." (עמוד 85).

ד. במה דברים אמורים? כותב שורות אלו אינו משוכנע עדיין, עד אשר יבוא לימוד נוסף של המקורות וחקירה יותר מדויקת ויובחיתו אחרת, שאי-אפשר היה למצוא, גם במסיבות הקיימות, פתרון יותר הולם לחלוקה, הערכות ותפעול הכוחות בחזית ירושלים; אין הוא משוכנע שהוצאת אחד מגדודי חיל-השרדה האורגניים של חטיבת "עציוני" מגזרת הפעולה שלה ולעומת זאת העתקת חטיבת "הראל" מתפקידה המקורי היוו פתרון מעין זה.

מותר בהחלט להניח את ההנחה שאילו, בעת שתי ההתקפות הראשונות על לטרון, היתה חטיבת "הראל" מרוכזת בפרוודור ומסוגלת לפעולה-משותפת עם חטיבת "שבע" יתכן והתוצאה של ההתקפות האלה היתה אחרת.

לא ברור לפי שעה לכותב שורות אלה האם, מבחינה אובייקטיבית, פתרון מעין זה לא היה ניתן אילו נוצלו כל הכוחות של חטיבת "עציוני" לשם משימתה העיקרית — הגנה על העיר גופא בצורה תכליתית, בתנאי שפיקוד אופרטיבי יעיל היה חולש במועד מוקדם על חזית ירושלים. פיקוד זה יתכן והיה מוצא גם דרך אחרת להבטחתם של קטעים

רבים בפרוודור לירושלים מאשר ריתוקו של גדוד חיל-שרדה שלם של חטיבת "עציוני".

אין שורות אלה צריכות להתפרש כדעה פסקנית וסופית אלא כתמונה, שהצטירה בפני החוקר בשלב הנוכחי של לימוד העובדות. ולא מן הנמנע הוא כלל וכלל כי התעמקות נוספת בהן תביא לשינויה של תמונה זו, ואם יבוא שינוי כזה — יצוין במועדו ובמקומו.

ה. אם יש לנו איפוא, פקפוקים מסויימים האם העובדות אותן ציין אל"מ זורע לגבי הצבתו והערך-כותו של גדוד "בית-חורון" חייבות לגרום לשינוי המסקנות שעליהן מבוסס תיאור ההתפתחות במחקר הנידון, שונה הדבר לגמרי לגבי סעיף 4 של הערותיו.

השתלשלות העניינים שהוזכרה כאן, ושפירושה הוא שאמנם היתה ידועה למפקדת חטיבת "שבע" לפני ההתקפה הראשונה על לטרון, (אם גם אל"מ זורע אינו נוקב בתאריך ושעה מדויקים, שבמקרה זה להם השיבות כבדת-משקל) המצאותו של הלגיון במערך ההגנה של לטרון, ואף פרטי מערך זה, אם כן הוא הדבר, לא זו בלבד שחייב להשתנות אופן הערכתו של מבצע "בן-נח" שלב א' אלא אף נובעות מכך מסקנות מרחיקות לכת.

אולם, ירשה נא לנו אל"מ זורע שלא לסטות ממנהגנו "ההיסטוריוני" שנהגנו לפיו תוך כדי המחקר, ומתכווננים לנהוג לפיו תוך כדי כל העבודה בתולדות מלחמת הקוממיות, והוא — לא לקבל כעובדה אלא דבר אשר התאמת לאחר בדיקה לפחות ע"י שניים עד שלושה מקורות שונים.

מובן מאליי שהערתי זו של אל"מ זורע תדרבן אותנו דרבון יתר לעסוק בבירור ואימות הנקודה הנזכרת ואם, וכאשר, תוליד החקירה לתוצאות סוף-פיות, הן תפורסמנה על כל המסקנות המשתמעות מהן. בר, סגן-אלוף.

חובשים קרביים

הקריאות האופייניות שנשמעו בדרך כלל במשך הקרב, זו הקריאה הידועה הקוראת "חובש!!" ומיד אחריה נראה אותו חובש רץ ומקפץ למקום הקריאה ותיקו כבר פתוח והוא מוכן להגשת העזרה. תמונה זו כדומי עוד לא נשכחה מרבים מאתנו. אבל חוששני כי הדברים עלולים להיות שונים בעתיד, באם לא נקפיד על תיקון בתחום זה לפני שזה יהיה מאוחר מדי.

כחובש פלוגתי קרבי מימי מלחמת השחרור וכחובש גדודי במילואים מסוף המלחמה ועד היום רצוני להעלות כמה דברים שיש לתת עליהם את הדעת. לדאבוננו הרב אצל רבים ממפקדי יחידות מיד אחרל מלחמת השחרור נשתבשה הדעה על מהותו ותפקידו של החובש הקרבי. ומתוך כך חדר שיבוש זה גם לחובשים עצמם. נדמה לי כי רבים מהלוחמים והמפקדים של מלחמת השחרור לא שכחו עדיין את

החובש הגדודי לחלק את המדריכים שברשותו בצורה הטובה ביותר. כי הרי יש מדריך שהוא בקי יותר בחומר העיוני מחברו הודות לעבודתו בחיים האזרחיים בבית-חולים או מרפאה (ואנשים כאלה אפשר בדרך כלל למצוא בכל גדוד). בעוד אחר לעומתו "יותר חזק" בחלק המעשי.

יש להקפיד שעד כמה שניתן, ינתן החומר המעשי, בתרגילי שדה-ומסע, וכך נתרגם לחובש את החומר ואת תפקידו לשפת המעשה. אחר גמר תקופת אימונים קצרה זאת חייב החובש לחזור ליחידתו ולעבור את כל שלבי האימון, ככל טוראי אחר במחלקה. הנסיון מוכיח ששיטה זו היא הטובה ביותר לחובש, למפקד ולמטרה. בצורה זו תופס החובש את מעמדו במחלקה ובפלוגה, ועל-ידי-כך יגיע החובש למצב האידיאלי שהוא יתגאה בתפקידו ומפקדו יתגאה בו. לכך חייבים לשאוף כל הצדדים הנוגעים בדבר, וראשית כל החובשים עצמם. ואז, באם יחזרו שוב ימי קרבות, והזעקות "חובש!" תשמענה שוב בשדה-הקרב הרי שוב תראה דמותו של החובש ממלחמת-השחרור, הרץ בזריזות מפצוץ לפצוץ וממלא את תפקידו בגאומות.

רס"ל לזר משה

החובש הקרבי של ימי-"שלום" אלה חושב את עצמו (והרבה מפקדים עוזרים לו בזה) שהוא מין יצור החייב לשבת ולחכות בלי לעשות דבר עד אותו רגע גורלי ששוב ישמע את הזעקה המזעיקה אותו לפצוץ. אלא אם כן יהיה הרי אז יראה וירגיש את כל אשר החסיר במשך כל אותה תקופה שהוא ישב ולא עשה את הדרוש.

נתקלתי בדברים אלה בהתייצב הגדוד שלי לאימונים. מפקד-הפלוגה בא ומכריז: "אין לי צורך בחובשים. כי בין כה וכה אין להם עדיין מה לעשות". או שהחובש עצמו היה בא ומודיע שהיות ומחלקתו אינה יוצאת עדיין לשטח הרי הוא פטור מלהיות אתם. אני חושב שחייבת להיות שיטה ותכנית אחידה, בדומה לזו בה נהגנו כל השנים:

א. יש לתת לחובשים הפלוגתיים הכנה וחזרה כללית על החומר ודבר זה יעשה ע"י הרופא והחובש הגדודי.

ב. החובשים הפלוגתיים מכינים את החומר שעליהם להעבירו לחובשים המחלקתיים.

רצוי מאוד שחלק מתקופת האימונים השנתיים יהיו כל החובשים מרוכזים במחלקה אחת ואז יוכל

עוצבה אטומית נבחנת והולכת באזור יס'תיכוני - סוף מעמ' 68

וכוח-המחץ הגרעיני שלה, מקנים לה יכולת לוחמת העולה כמה מונים על עצמתה המספרית גרידא. אף מחוץ לבעיה זו, כיצד להלחם ב"מלחמות-זוטא" כאלה, קיימת בקרב איש-צבא אמריקאים בגרמניה ההכרה כי התקופה בה מוחזקים באירופה כוחות אמריקאיים גדולים מתקרבת אל קצה. מעטים הם המפקדים הצבאיים ברמה גבוהה הסבורים כי קוגרס ארה"ב אמנם יסמוך את ידיו על כך כי שש הדיכוייות החונות בגרמניה כיום תשארנה מוצבות בה למשך פרק-זמן בלתי מוגבל. אולם, עם זאת, לא-פחות-מכך ברור למפקדים צבאיים אלה כי ה"סכנה המאמת על מערב-אירופה תוסיף ודאי להיות רבה, וכי הכוחות המערב-אירופיים יוסיפו להיות חלשים-יחסית למשך תקופת השנים הקרובה.

מתכננים הנחה כי האסטרטגיה הסוביאטית אומרת לחתור וללחוץ לקראת כיבוש עולמי, באמצעות סדרת התנגשויות-מקומיות באזורים המרוחקים-מאוד זה מזה על פני כדור-הארץ.

מאז מלחמת קוריאה לא חדל צבא ארה"ב לש"קול ולהרהר בבעיה כיצד ניתן יהיה לנהל "מלחמות זוטא" על פני כדור-הארץ מבלי שהדבר ירתק מספרי גייסות גדולים במרחבי-עולם שונים. עתה מברכים הם את פני טיפוס-המבנה המתגלם בכוח-המשימה נוסח "סאטאף" בתור התשובה לבעיה זו. עוצבתו של מיכאליס הנה כה קטנה עד שניתן יהיה להטיסה, על כל צידדה, תוך כדי ימים — ואולי אפילו שעות — לכל אזור-שהוא שבעולם. אולם נידחתה, שהנה מעולה במידה בלתי שכיחה,

נגד מידיות. שלושת אלה, — כבכל שיטת־לחימה, — תלויים זה־בזה־אהדדי; ובעיקר תלויים הם במנהיגות משוכחת של הדרג־הפיקודי הנמוך, אשר יהיה חופשי לפעול במסגרת הנחיות מבצעיות מן הדרג־הגבוה, וינצל כל הזדמנות נוחה הבאה לידי, מבלי שהכוחות המופעלים על ידו יהיו (בתנאי ראות טובים) מטרה־כדאית, או מטרה הניתנת־לאבחנה ע"י תצפית־קרקע או תצפית־אוויר. „מצביאות מקור מית" שכזו — תעשה הרבה לשמירת הרוח ההת־קפית במצבי־אוויר בלתי־נוחים.

כל עוד ישתמשו חילות־האוויר בחומר־נפץ לא־גרעיני, אפשרית הלחימה תוך המגבלות שצוינו כאן — במידה וימצאו דרכים לניצול מגבלותיו של הכוח־האווירי, הנזבעות כאמור מקשיי זיהוי מטרות ואבחנתן, מבעית דיוק־הפגיעה, ומתלותו של הכוח האווירי במודיעין ובשדות־תעופה מאובטחים. ב־שטחים הקדמיים יש לצין בבהירות יעדי־הגנה ו־יעדי־שליטה בשטח ההפקר. בחירה נכונה של אלה; טקטיקה המבוססת על הסתננות, תלם והתחמקות — כלפי יעדי־השליטה וכלפי שטח־ההפקר; וטקטיקה של הגנה־החלטית — ע"י התקפה, מארבים והטעיה על יעדי־הגנה; — כל אלה בצירופם יאפשרו לחימה בתנאים של מצב־אווירי בלתי־נוח.

סבילות; הסתפקות־במועט; כל כדור קושט למטרה; מנהיגות דינמית ובעלת גילויי מקוריות — אלו הן רמות־האימון והמנהיגות ההכרחיות. קידום מצבורים, עתודות וסיוע־אש — יחד עם הקטנת התלות בסיוע־מנהלתי בכדי שזה לא יהיה מטרה אווירית כדאית — אלה הם תנאי ארגון ומנהלה ברי־ביצוע, במידה שתקיים בהם הגמישות. הלילה — ובצירוף אל השימוש בו גם הכנות סודיות מקדימות — משלימים זה־את־זה אהדדי, כי שני גורמים אלה גס־יחד מגדילים את המסתור, המחסה וההפתעה. ניצול נועז של דרכים ואמצעים אלה אמנם לא יביא להכרעה, ואף לא יאפשר הת־קפה־רבתי — אולם ימנע הצלחה מן האויב.

אין להקיש מהאמור כאן על השפעתו וחשיבותו הבלתי־מפוקפקים של הכוח־האווירי — אלא על הניתן־להיעשות על הקרקע אף כאשר לתקופה ידועה, בגלל סיבות אלו או אחרות, המצב־האווירי הנו בלתי־נוח.

„לוחם"

לפי משך הסיוע — מנהלתי, וסיוע־האש — המצוי באזור־המבצע. להפתעה ינדע ערך גדול ביותר; כי הצלחת התקפה תהיה, למעשה, תלויה בכושרו של התוקף לנצל את הצלחת ההפתעה — ומכאן שיעדי־ההתקפה יהיו מוגבלים. השפעה דומה תורגש גם לגבי עריכת התקפות־הנגד בהגנה. לגבי שתי צורות־לחימה אלו מן־הצורך לעמוד עוד על כמה דברים נוספים. והרי ציונים אחדים: מרגע התחלת הלחימה — קטנה השפעתו של הפיקוד הגבוה — ועיקר האחריות נופל על הפיקוד־שבמקום, על רוחו ההתקפית של זה ועל כושרו לפתח יזמה משלו. אשר לדרג־הגבוה — הרי קידום העתודה ובסיסי־האש לפניו יקטין את כושרו של הדרג־הגבוה לסיע לנקודות־תבערה נוספות שתופענה ושתתגלנה ב־אזור־אחריותו. באם לא תהיה מוכנה בידו עתודת אש־וגייסות שלא־רותקו, גורם־הזמן — גם הוא אינו נתון כולו בידינו, ועלול להשתבש ע"י פעולות אווירית־האויב.

מה ניתן לעשות למען ביצועו של התפקיד העיקרי של כוחות היבשה — כלומר, השליטה על שטח־ההפקר? כל־כמה שנראה בתורת שטח־ההפקר לא רק את השטח המשתרע בינינו לבין האויב, אלא אף את זה הכולל את עורפיו — נוכל, בתנאים שתוארו־לעיל, להשיג, אם כי לא הכרעה, הרי לפחות הטרדה מתמדת ומתישה, עד כדי שיבוש תכניות האויב, — ע"י טקטיקה־שלהסתננות ואספקה־של־הסתננות. חזית אורגנית של האויב קיימת רק כאשר אנחנו מודים בה פסיכולוגית. תמיד ישנה אפשרות לסנן לעורפיו אספקה, ולהטמינה במקום שאליו יגיע הכוח המסתנן ויתרכו בו — וישתמש בה לפעולות הטרדה או פעולות מהעורף, שתהיינה מתואמות עם פעולות ההתקפה של הכוח העיקרי. אכן, משך־הלחימה של כוח מסתנן הוא מוגבל. אך אפשר לנצלו, למשל, לצורך חבלה בשדות־תעופה קדמיים של האוויריה האויבת — ולסיע בכך להתפתחות הקרב־האווירי.

מתוך הנאמר־לעיל נראה לי כי ישנה כאן תשובה מעשית לשאלה: האם אפשר למנוע מן האויב, במצב־אוויר בלתי נוח, הצלחה מקומית? התשובה תלויה באימון, אשר יכשיר את הכוחות לפעולה בתנאים אלה, בארגון, אשר יוכל לסיע בידם, וב־טקטיקה סדירה ומתורגלת של הסתננות והתקפות־